HERMENEUTICA AUTENTICITĂȚII OPTZECISTE: ACCENTE ONTOLOGICE ALE SCRIITURII

Flavia-Domnica CRĂSTĂNUȘ

Universitatea „Lucian Blaga" din Sibiu, Facultatea de Litere și Arte
Lucian Blaga University of Sibiu, Faculty of Letters and Arts
Personal e-mail: flavia.crastanus@ulbsibiu.ro

THE HERMENENTICS OF AUTHENTICITY IN THE 80S GENERATION:
ONTHOLOGICAL ACCENTS IN WRITING

The present paper aims to highlight the concept of authenticity as a core and first objective of the 80`s literary generation with an emphasis on the prosaic sector of the time. In a hermeneutic approach, the paper relies on the presentation of a "new authenticity" differently marked from the modernist approaches and which is reflected in the concrete plan of writing, whose ontological investment or interaction with the (i)mmediated reality is attributed to the experimental context, but especially to the textualist paradigm of the generation.

Keywords: authenticity, textualism, 80`s generation, writing, short prose

În orizontul literar al generației optzeciste, conceptul de *autenticitate* se înscrie printre reperele de avangardă, „de primă linie" ale vremii devenind unul dintre principalele deziderate de atins în spectrul direct al scriiturii: dacă până acum, în epoca interbelică ori în modernitate, accentul cădea pe reprezentarea mimetică a realității în lumea ficțională, prin surprinderea ritmului existențial într-o autenticitate a trăirii, sau - în perspectiva camilpetresciană – pe anticalofilie, iată că, în contextul textualist și textualizant al deceniului nouă, lucrurile se schimbă radical. Asistăm acum la militarea pentru o „nouă autenticitate" care vizează „nu sinceritate tale-quale (adică simpla „spovedanie" asupra unor evenimente banale mai mult sau mai puțin intime, coroborate cu depoziția „martorilor"), ci autenticitate a scriiturii, ceea ce mută accentul în mod esențial pe mecanismele secrete ale practicii semnificante!"[1]. Așa cum observă și Octavian Soviany, autorul *Eseului despre textul poetic* „investește scrierea și scriitura cu dimensiunile unui act existențial major, omul definindu-se, din perspectiva sa, ca o ființă care inscripționează și se inscripționează"[2], astfel că transpunerea ființei în plan scriptural, până în momentul în care textul palpită și e viu, aduce actul textualizării în prim plan. Acest proces al actului scriptural, deci al textualizării, devine unul justificat ontologic în virtutea unei „noi autenticități" îndelung discutată de critica și de teoria vremii și care presupune „mutarea radicală a accentului de pe realitatea textului pe realitatea experienței scripturale"[3].

Conceptual, termenul „autentcitate" dovedește o abordare polivalentă în contextul literar optzecist pe care ne propunem să o sintetizăm în cele ce urmează. Fie că face referire la un nou mod de abordare a materialului narativ prin investirea ontologică a scriiturii, fie că vizează „o nouă priză la real" prin raportarea la o realitate (i)mediată, fie că se raportează la existența empirică a instanței auctoriale ca girant al autenticului, toate perspectivele converg spre stabilirea autenticității ca „metodă de lucru" (Gh. Crăciun), ca strategie principală a textualizării. În acest spectru, Gh. Crăciun

propune o reevaluare a autenticității prin raportarea ei la actualitate, la o nouă ideologie a întregului mecanism ficțional (teme, motive, modalități și mijloace de realizare a narativității), acesta aflându-se sub semnul experimental[4] al vremii caracterizat de dinamismul perspectivelor și planurilor narative, de dialogismul operei în reconfigurarea relației autor-text-cititor într-un parteneriat activ și conștient, de modalitatea de construcție a personajului, de polifonia vocilor narante, de incursiuni metaleptice, intertextuale ori jocuri de limbaj ș.a. – toate adecvate unui „nou real". Astfel,

> „luându-și în serios condiția de autor, de reprezentant al unei instituții (și am numit aici literatura), prozatorul este aproape obligat să facă din autenticiatate o metodă de lucru. Ceea ce înseamnă a propune în locul atâtor convenții procedurale ale adevărului convenția propriei sale persoane în viață."[5]

De aici și predilecția pentru proiectarea autorului cu numele propriu în universul ficțional, procedeu des întâlnit în practica optzecistă, în care sectorul prozastic este ocupat de un „desant" alcătuit din „textualiști" precum Mircea Nedelciu, Gheorghe Crăciun, Mircea Cărtărescu, Sorin Preda, Bedros Horasangian, Nicolae Iliescu, Ioan Lăcustă, Cristian Teodorescu, Ioan Groșan, Alexandru Vlad, Daniel Vighi și de alți tineri prozatori care fac obiectul a numeroase studii de critică și analiză, sinteze de istorie literară contemporană.

Optzeciștii bucureșteni nu se dezic de înaintașii lor junimiști, gruparea fiind slab reprezentată de „tinerele prozatoare"! Astfel, în contextul prezentei lucrări, ne propunem a sublinia prezența discretă a prozatoarei Adriana Bittel, atașată „noului flux" și semnalată mai degrabă de critica de întâmpinare, aflată în custodia seniorilor, decât de criticii „generației în blugi" (cu puține excepții, evident!).

La fel se întâmplă și în cazul Adrianei Bittel, autoare de proză scurtă și roman, care, prin proiectarea sa ca ființă socială în universul ficțional asigură un echilibru actului narativ, făcând din autenticitate o metodă de lucru – opțiune confirmată și de Gh. Crăciun — , textul său propunând „în locul atâtor convenții procedurale ale adevărului, convenția propriei sale persoane în viață".[6]

Într-o incursiune metaleptică validată și de Adrian Oțoiu, transformarea eului empiric într-un eu ficțional prin inserarea numelui propriu finalul povestirii *Petrescu și Munteanu* (din vol. *Somnul după Naștere*, București: Editura Cartea Românească, 1984) generează o situație circulară în care cei doi protagoniști, „deveniți ființe de hârtie, corectează tocmai textul care i-a născut" [7] Este bine-cunoscuta tehnică a „punerii în abis", generatoare de situații metaleptice de profunzime cu implicații autoreferențiale puternice.

> „Între teancurile de reviste apărute și pachetele de manuscrise [...], Petrescu și Munteanu corectau textul despre Petrescu și Munteanu care se urau și corectau o schiță intitulată Petrescu și Munteanu, iscălită de Adriana Bittel." (p. 125)

Apariția autoarei în narațiune (cu nume și prenume) subliniază din nou modul în care, în practica optzecistă instanța auctorială își părăsește statutul demiurgic și coboară în mijlocul personajelor, în același plan diegetic ca „un indiciu important al scandalului ontologic"[8] instaurat în diegeză în jurul ideii de „biografism", definit drept unul dintre pilonii autenticității vizate de prozatorii „generației în blugi". Impregnarea reperelor biografice în materialitatea textului presupune o angajare existențială semnificativă ca principal factor generator de scriere autentică. De fapt, actul scriptural este ridicat acum la nivelul unui act ontologic superior.

Această practică, în opinia lui Mircea Nedelciu, are o serie de implicații la nivelul textului literar, privite dimpotrivă ca un atac la autenticitate, la nivel global ea fiind pusă în dubiu, sau chiar dispare:

„propozițiile puse pe seama celorlalte personaje (inclusiv naratorul) nu vor mai fi, în acest caz, părți gestionate din autenticitatea globală a autorului, ci vor fi autentice. Ele vor părea acum citate din disursul unor personaje reale și adesea vor fi chiar așa, cazul transcrierii mot-a-mot a unui dialog din natură trecând în afara literaturii."[9]

Situația oarecum confuză duce la un nou tip de lectură-întrebare, pentru aflarea adevărului, întrucât atunci când autorul e prezent cu numele propriu în universul ficțional, „propozițiile autorului sunt de fapt întrebări asupra textului".[10] În aceeași ordine de idei, se vehiculează o slăbire a autorității auctoriale tocmai prin plasarea acesteia pe plan de egalitate cu elementele ficționale, dar mai ales cu cititorul. Autorul se află acum într-o criză identitară care îl redimensionează de la statutul demiurgic, atotputernic modernist la ipostaza unui eu problematic, măcinat de incertitudine și îl plasează într-o stare de „cvasiliteratură"[11].

Mai degrabă o practică experimentalistă, transgresarea autorului ca ființă socială în diegeză se prezintă ca o premisă a metamorfozării eului empiric într-unul textualizant, fapt care generează tocmai acea autenticitate a scriiturii urmărită în orizontul literar optzescist. Acum textul este cel care se scrie și își dezvăluie toate mecanismele de „inginerie textuală", lasă totul la vedere într-un context autoreferențial. Actul scriptural devine unul conștient, care se contemplă în oglinziile-i proprii și care poartă un dialog deschis cu cititorul său pe care îl transformă într-un partener activ și responsabil. Iată cum, în *Tulpină fragedă, iubirea*, povestire aparținând *Somnului după naștere* (Bucuresti: Editura Cartea Românească, 1984), Adriana Bittel ne face martorii unui tip de *metalepsă retorică* în care, așa cum

explică Adrian Oțoiu, „naratorul pretinde că în timpul narării (temps du récit) este concomitent cu timpul istoriei (temps de l'histoire)"[12]. În acest caz, cititorul este părtaș al transgresiunii metaleptice căruia naratorul îi propune astfel:

> „Acum trebuie să-l lăsăm să adoarmă profund - uite, globii ochilor încă se mai mișcă sub pleoapele vineții, iar mușchii brațelor îi mai zvâcnesc din când în când. Să avem răbdare până se aude respirația egală, adâncă, eventual să-i acoperim picioarele cu un pled scoțian luat din lada studioului – e totuși noapte de ianuarie și, să nu uităm, ușa de la balcon a rămas întredeschisă" (p. 48).

Implicarea cititorului în acest act este dublată de iluzia simultaneității relatării cu cea a desfășurării evenimentelor, într-un demers în care se restabilește funcția comunicativă a actului discursiv. Acest fapt se realizează în contextul unei etici a proximității, semnalată de Octavian Soviany, și, în care, distanța dintre instanțele implicate este suprimată așa cum se întâmplă în literatura textualistă a deceniului nouă. În cartografierea relației dintre instanța auctorială și cea lectorială autorul *Apocalipticii textului* propune o viziune nihilocentristă prin care „odată cu asumarea căderii pe circumferință, se produce o depotențare a eului, iar discursul este tot mai mult orientat către celalalt, conceput nu ca un receptor pasiv, ale cărui reacții sunt cu totul indiferente, ci în calitate de partener"[13](p.157). Se vorbește chiar despre o anumită violență care caracterizează relația autor-cititor, conform căreia autorul optzecist (și nu numai) inițiază asupra lectorului șocuri puternice eficient administrate așa încât acesta să fie scos din starea inertă și din habitudinile acestuia de lectură. Practic, autorul experimentalist își creează „Cititorul Ideal" carcapabil să funcționeze după regulile schimbătoare ale jocului textual.

Situația comunicațională dintre instanța auctorială și cea lectorială se înscrie acum într-un partenerat în care regulile pot fi oricând încălcate, iar rolul cititorului se redimensionează, atingând chiar și statutul personajului principal al textului: acestuia îi este permis să pătrundă fără restricții în laboratorul de creație al autorului, are la dispoziție toate instrumentele de lucru cu care poate opera în interiorul universului ficțional într-o generare continuă de sensuri. În acest mod se poate vorbi despre un raport dual care se stabilește între actul textuării și cel al receptării prin lectură, ambele sub semnul productivității în spirit experimentalist – ale cărui nervuri relevă nevoia de real și de autenticitate. În contextul prozei Adrianei Bittel, „textele", din punctul de vedere al funcției duble pe care o exercită în calitate de lectură și de scriitură, nu mai vor, pur și simplu, să servească drept „oglindă a realității"!...și, ca urmare, îi instruiește pe cititori cum să își (re)inventeze propriul „univers", ficțiunea presupunând, în acest caz, crearea unei realităţi autonome care să aibă un „statut ontologic" propriu.

În întemeierea ontologică a scriiturii discursul transgresează și el frontierele unui „nou real", coborând din transcendență în imanență, textele scoțând la lumină unor reale „felii de viață". Pe acest procedeu mizează cele mai multe practici textualiste ale cărei teoretizări au pus însă mult prea mult accent asupra fidelității transmiterii (prin oglindirea directă a realității, prin înregistrarea fotografică ori cinematografică până în cele mai mici detalii a „stării civile"). Dependent de investirea lui în scriitură, noul real se prezintă ca fiind autentic doar în măsura în care acesta este inscripționat, stabilindu-se în caest caz o colaborare dialogică dintre text cu realitatea pe care o asimilează, dar și dintre text cu el însuși.

Interesul se deplasează dinspre realitatea existențială (adesea profund obiectuală care se prezintă sub forma unor colecții de obiecte capabile ca, prin natura lor, să exprime dimensiuni ale existenței) spre realitatea textului care se autoreprezintă. Actul auto-oglindirii textuale se subordonează hermeneuticii autenticității optzeciste: relația dintre universul experiențial și cel scriptural se modifică radical astfel încât „textul nu mai oglindește într-un fel sau altul realitatea, semnul grafic nu mai reprezintă imaginea spațializată a sunetului, ci realitatea, ea însăși, a început să funcționeze după legile textului"[14], cu vădite accente meta și intertextuale. Tot la nivelul scriiturii se constată acum o atitudine conștientă față de propria-i întemeiere care, într-un act antimimetic, ironic și caragialesc parodic, echivalează cu un „autodenunț" prin care

> „aceasta se arată cu degetul, face cu ochiul lectorului distrat sau desprins cu vechile facilități și pare a viza în fiece cititor pe semioticianul care, în acela, se ignoră. Denunțarea trucat-conspirativă a „punerii în abis" este una din mărcile distinctive ale scriiturii postmoderniste. Ceea ce înainte era ocultat și inconștientizat este acum supravegheat și deconspirat. De aici, o neistovită provocare a cititorului."[15]

Se desprinde de aici o dimensiune dialogică a actului scriptural, în care instanța auctorială se angajează și pretinde angajarea unui lector în direcția atingerii obsedantei autenticități.

În continuarea traiectului hermeneutic al autenticității căutată și încercată de tinerii prozatori ai deceniului nouă, subliniem interesul pentru actualitate și, mai ales, pentru cotidian. Formula epică a textualiștilor optzeciști, cum este și cazul Adrianei Bittel, echivalează cu o incursiune în cele mai mărunte forme ale realității, prin investigarea unor medii liminale, periferice, străbătute de indivizi neînsemnați. Prin banalitatea existențială care constituie materialul narativ

răzbat totuși carențe ale imaginarului și miraculosului într-o fină și discretă tușă stilistică. Prezent până în cele mai mărunte categorii ale realității (i)mediate, o realitate care, în perspectivă optzecistă, se acordă cu o „autenticitate printr-un fel de transcriere a tot ceea ce ar înregistra un microfon și o cameră de lua vederi"[16] (*camera-eye*), imaginarul îmbracă forme diverse, unele cu un fond intertextual clar delimitat. Este și cazul povestirii *În creștere*, publicată în volumul debutului, *Lucruri într-un pod albastru*. Aici, se resimt accente kafkiene, dar și aluzii la basm, în modul în care unul dintre personaje se metamorfozează într-un păianjen supradimensionat și care, își capturează în pânza-i lipicioasă victima: personajul-narator.

> „Făptura ei mărunntă, asamblată din mingi translucide, parcă se rostogolea. Aș putea să jur că am văzut-o dându-se de trei ori peste cap și transformându-se într-un păianjen care țesea o pânză mătăsoasă și verde, cât camera. Pânza aceea m-a înfășurat, drapându-se până la podea, ușoară dar lipicioasă. [...] Dar ea se retrăsese într-un colț de sus, deasupra tabloului, și privea extaziată, cu ochi bulbucați, cum mă zbat, iar mâinile lungi înfășurau mecanic un ghem de mătase verde care creștea, acoperind-o" (p. 19)

Fie că se raportează la destinul ontologic al actului creator prin repere ce țin de biografism, autoreferențialitate, meta și intertextualitate, fie că mizează pe o „nouă priză la real" ori se relevă dintr-un dialogism al instanței auctoriale cu cea lectorială, autenticitatea rămâne dezideratul prim al textualizării optzeciste, cu atât mai mult când acesta se investește în planul concret al scriiturii. Tinerii prozatori – și nu numai – își concep materialul narativ într-un traiect textualist și în numeroase cazuri postmodernist, prin care pot să se individualizeze – mai mult decât să combată – față de o tradiție tardomodernistă și un spirit avangardist al generațiilor precedente. Această individualizare devine posibilă mai ales printr-un nou sens atribuit autenticității: spre deosebire de „vechiul autenticism" care desemna o condiție a personajului ori a scriiturii „în contextul în care epicul comunica o relaţie fenomenologică a subiectului cu *lumea*; noul autenticism, optzecist, reprezintă o condiţie a personajului şi a scriiturii în contextul în care epicul comunică o relaţie fenomenologică a subiectului cu *textul*."[17]. Această schimbare de perspectivă marchează fără îndoială o evoluție reală la nivelul formelor și ideologiei literare prin care promoția optzecistă se (auto)definește. Conceptul de autenticitate poate fi identificat chiar și în prezent ca centrul de greutate al literaturii „desantiste".

Note:

1. Marin Mincu, *Textualism și autenticitate. Eseu despre textul poetic, III* (Constanța: Editura Pontica, 1993), 8.
2. Octavian Soviany, *Apocaliptica textului* (București: Editura Palimpsest, 2008), 97.
3. Mincu, *Textualism*, 126-27.
4. Mincu (*Textualism*, 145-46) teoretizează sfera experimentalismului literar, fenomen post-avangardist caracterizat de o dinamică a modalității de abordare a universului ficțional ce dispune de noi mecanisme ce au ca nucleu noțiunea de text, un text care se autoreflectă, scoate la vedere regulile și principiile-I de funcționare. Prozatorul experimental „nu mai recurge doar la o singură modalitate narativ; el schimbă contionuu perspectivele și registrele spre a fi mereu în miezul realului și a reuți să-l absoarbă în discursul său. Pulverizarea perspectivei narative are o justificare precisă: astfel sondajele prozei devin pragmatice, capătă adâncime apropiindu-se de rezultatele poeziei. În definitiv, problema nu este să vedem ce a rămas din vechea retorică narativă, ci să procedăm la identificarea formelor prin care noua proză și-a constituit o tradiție dinamică, aptă s-o înlocuiască pe cea tradițională."
5. Gheorghe Crăciun, „Autenticitatea ca metodă de lucru", în *Competiția continuă. Generația '80 în texte teoretice,* ed. Gheorghe Crăciun (Pitești: Editura Paralela 45, 1999), 271.
6. Crăciun, „Autenticitatea", 284.
7. Adrian Oțoiu, *Trafic de frontieră. Proza generației '80. Strategii transgresive* (Pitești: Editura Paralelea 45, 2000), 113.
8. Carmen Mușat, *Strategiile subversiunii. Incursiuni în proza postmodernă* (București: Editura Cartea Românească, 2008), 156.
9. Mircea Nedelciu, *Dialogul în proza scurtă (III)* în *Competiția continuă. Generația'80 în texte teoretice*, ed. Gheorghe Crăciun (Pitești: Editura Paralela 45, 1999), 287-88.
10. Ibid., 289.
11. Soviany, *Apocaliptica*, 356-57.
12. Oțoiu, *Trafic*, 88.
13. Soviany, *Apocaliptica*, 157.
14. Ibid., 251.

15. Mincu, *Textualism*, 27
16. Gheorghe Manolache, *Regula lui doi (registre duale în developarea postmodernismului românesc* (Sibiu: Editura Universității „Lucian Blaga" din Sibiu, 2004), 10.
17. Călin Teutișan, „Generația ‚80 în proza scurtă", *Vatra*, accesat la 13.10.2019, https://revistavatra.org/2016/11/08/calin-teutisan-generatia-80-in-proza-scurta/#more-2482.

Bibliography:

Crăciun, Gheorghe. *Pulsul prozei [The Pulse of Prose]*. București: Editura Polirom, 2018.
Crăciun, Gheorghe. *Competiția continuă. Generația'80 în texte teoretice [The Competition Goes On. The 80 Generation in Theoretical Texts]*. Pitești: Editura Paralela 45, 1999.
Manolache, Gheorghe. *Regula lui doi (registre duale în developarea postmodernismului românesc) [The Rule of Two (Dual Systems in the Development of Romanian Postmodernism)]*. Sibiu: Editura Universității „Lucian Blaga" din Sibiu, 2004.
Mincu, Marin. *Textualism și autenticitate. Eseu despre textul poetic, III [Textualism and Authenticity]*. Constanța: Editura Pontica, 1993.
Mușat, Carmen. *Strategiile subversiunii. Incursiuni în proza postmodernă [The Strategies of Subversion. Incursions into Postmodern Prose]*. București: Editura Cartea Românească, 2008.
Oțoiu, Adrian. *Trafic de frontieră. Proza generației '80. Strategii transgresive [Frontier Traffic: The Prose of the Generation of the Eighties]*. Pitești: Editura Paralelea 45, 2000.
Soviany, Octavian. *Apocaliptica textului [The Apocalypx of the Text]*. București: Editura Palimpsest, 2008.